

TAQLID SO‘ZLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Abuzalova Mehriniso Qodirovna

Buxoro davlat universiteti

Sohiba Istamova

Buxoro viloyat, Kogon shahar 8-maktab

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv sharoitida tilning milliy xususiyatlarini saqlash, olamning umumiy va milliy lisoniy tasviri hamda ularning shakllanishida til vositalarining o‘rni tadqiq etiladi. Olamning lisoniy tasviri insonning borliqni anglash va uni tilda ifodalash jarayoni bilan bog‘liq holda tahlil qilinib, umumiy va milliy lisoniy tasvirning o‘ziga xos jihatlari yoritiladi. Shuningdek, o‘zbek va rus tillaridagi obrazli so‘zlar, xususan, taqlidiy birliklarning lingvistik va lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy aspektda ko‘rib chiqiladi. O‘zbek tilida holat, harakat va tovushni ifodalovchi taqlidiy hamda tasviriy birliklarning xilma-xilligi rus tilidagi muqobillari bilan solishtirilib, ular o‘rtasidagi leksik-semantik va morfologik assimetriya aniqlanadi. Tadqiqotda taqlidiy so‘zlarning milliy lisoniy tasvirni shakllantirishdagi ahamiyati, ularning inson ongidagi vizual va tovushiy tasavvurlarni tilda voqelantirish imkoniyatlari hamda badiiy tarjimada yuzaga keladigan muammolar ochib beriladi. Shuningdek, funksional-semantik va leksik-semantik maydon yondashuvlarining til birliklarini qiyosiy o‘rganish va badiiy tarjima sifatini oshirishdagi ahamiyati asoslanadi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, til, milliy til, olamning lisoniy tasviri, milliy lisoniy tasvir, milliy mentalitet, obrazli so‘zlar, taqlidiy so‘zlar, tasviriy birliklar, o‘zbek tili, rus tili, lingvomadaniyat, lingvistik assimetriya, badiiy tarjima

LINGUOCULTURAL FEATURES OF ONOMATOPOEIC WORDS

Abuzalova Mehriniso Qodirovna

Bukhara State University

Sohiba Istamova

School No. 8, Kogon City

Abstract: This article examines the preservation of national linguistic features in the context of globalization, with particular attention to the general and national linguistic worldview and the role of linguistic means in their formation. The study explores how reality is represented in language and analyzes the relationship between universal and nationally specific linguistic units. Particular attention is paid to figurative words, especially onomatopoeic and descriptive units in Uzbek and Russian.

A comparative analysis identifies lexical-semantic and morphological asymmetries between the two languages. The article investigates the role of onomatopoeic and descriptive units in shaping the national linguistic worldview and their ability to express the visual, auditory, and emotional perceptions of language speakers. Special attention is also given to the problems of translating these linguistic units in literary texts. The significance of functional-semantic and lexical-semantic approaches for the comparative study of linguistic units and for improving the quality of literary translation is substantiated.

Keywords: globalization, language, national language, linguistic worldview, national linguistic worldview, national mentality, figurative words, onomatopoeic words, descriptive units, Uzbek language, Russian language, linguoculture, linguistic asymmetry, literary translation

Til vositalari borliqni inson tili (lisoni va nutqi)da aks ettirish bilan birga inson ongida borliq qanday tushuncha va tasavvurlar sifatida namoyon bo'lishi haqida ma'lumot beradi. Ayni shu ikkilanma tabiati tufayli til ming yillardan beri tadqiq obyekti bo'lib kelmoqda, kelajakda ham yana ko'plab ilmiy bahslar markazida bo'lib qolishi tabiiy hol. Har bir til birligi borliqni anglash va uni ifodalash vositasi bo'libgina qolmay, uning nutqda voqelanishi muallif shaxsi haqida ham tasavvurlarnishakllantirishga xizmat qiladi. Chunki kishilarda bir xil fikr, taassurot va hissiyotni shakllantiruvchi vositalar yig'indisi ayni paytda olamning umumbashariy lisoniy tasvirini tashkil qiladi. Undagi vositalar barcha uchun birdek tushuniladi va qabul qilinadi. Masalan, aksariyat holatlarda ot va fe'l, ya'ni birlamchi so'z turkumiga oid leksemalar barcha tillar uchun umumiylik xarakteriga ega. Zero, tarjima jarayonida ham, xorijiy tilni o'rganishda ham fe'l va ot tayanch nuqta. Bundan kelib chiqadiki, ushbu ikki mustaqil turkum olamning umumiy lisoniy tasvirini shakllantiruvchi omil sifatida baholanishi lozim. Ularning semantik, funksional ko'rsatkichlari barcha tillar uchun universallikka ham ega bo'lganligidan tipologik prizmada tahlil qilinsa, qator mutanosibliklaranglashiladi.

Borliq hodisalarida jamiyatni birlashtiruvchi umumiy belgilar bilan birga farqlovchi xususiyatlar ham mavjud. Til - borliqdagi pirovard, favqulodda ahamiyat kasb etuvchi bunyodkor fenomen. Uning boshqa o'ziga mutanosib bo'lgan muqobillari, ya'ni boshqa tillar bilan umumiy jihatlari, shuningdek xususiy belgilari ham mavjud. Aytish joizki, ayni shu xususiy belgilar tilning mavjud bo'lish huquqini belgilab beradi. Tilning xususiy belgilari ko'lami qanchalik keng bo'lsa, ushbu tilda muloqot qiluvchilarning tilga bog'liqligi shu darajada mustahkam bo'ladi. Shunday ekan, avvalo, tillarning xususiy va umumiy belgilari orasidagi tafovutlar nimadan iborat ekanligini aniqlab olish darkor. Bunday yondashuvda olamning umumiy va xususiy (milliy) lisoniy tasviri muammosi dolzarblashadi.

Ma'lumki, "olamning lisoniy tasviri inson ongidagi olam umumiy konseptual tasviri modelining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ya'ni, insonning olam haqidagi umumiy tasavvur va tushunchalari umumlashgan ushbu muayyan tasvir dunyo haqidagi bilimlarni shakllantirishda ko'mak beradi". Shu bilan birga, ushbu tasvir "insonning o'ziga xosligi, uning borliqdagi o'rni, olamga munosabati, mavjudligining asosiy shart-sharoitlarini" namoyon etadi.

Demak, til muloqot vositasi sifatida boshqa tillar bilan umumiy xususiyatlarga ega bo'lishi barobarida, alohida bir hududda yashovchi xalqlarning turmush tarzi, borliqni anglashi, o'tmishi va hozirgi turmush tarzini ifodalovchi vosita. Tilning mavjud bo'lish huquqi va barhayotligini belgilab beruvchi xususiyatlari jamlanmasi olamning milliy lisoniy tasvirini tashkil qiladi. "Olamning lisoniy manzarasi, badiiy tasviri har bir tilda o'ziga xos va serqirra, bu, borliqqa milliy nazar, har bir tilning o'ziga xos fonetik sistemasi hamda milliy artikulyatsiya xususiyatlari bilan bog'liq. Shuningdek, olam lisoniy manzarasining o'ziga xos ishlangan va sayqallashtirilgan, eng mukammal ko'rinishi bo'lgan badiiy tasvir qiymati nafaqat syujetining izchilligi, balki bevosita milliy tasviriy vositalarining qay darajada tanlanganligi, o'zaro uyg'unligi bilan ham belgilanadi".

Lisoniy tasvirni ikki guruh - umumiy va milliyga bo'lar ekanmiz, ikkisining bir-biridan prinsipial farqi haqida to'xtalib o'tish lozim. Olamning umumiy lisoniy tasvirini tashkil qiluvchi elementlar gapda birlamchi vazifani bajaruvchi, morfologik sathda esa ot va fe'l sifatida turkumlangan leksemalar bo'lsa, uning milliy lisoniy tasvirini ikkinchi darajali gap bo'laklari tashkil qiladi. Albatta, muayyan harakat, holat, narsa-buyum, shaxs yoki hodisa nomi bir tilda bir necha variantdoshga ega bo'ladi. Xususan, shevalardagi ushbu variantdoshlar olamning milliy lisoniy tasvirini tashkil etadi degan qarash mavjud va biz ushbu fikrni inkor etmaymiz. Shunga qaramasdan, morfologik sathda oraliq turkum deya tasniflangan undovlar, taqlidiy va tasviriy birliklar sof milliy tasvir elementlaridir. Chunki ushbu turkum elementlari turli tillarda farqli shakllanadi. Ba'zi vositalarning boshqa tilda muqobili bo'lmasligi tabiiy hol. Albatta, bir etimologiyaga ega bo'lgan qarindosh tillarda ushbu birliklar o'ziga xos paralellarni xosil qilishi mumkin. Biroq bu holat qonuniyatdan ko'ra istisnoga yaqin turadi. Tillarning bir-biridan farqini ko'rsatib beruvchi milliy lisoniy tasvir asosan leksik sathda ko'zga tashlanadi. Ya'ni tuzilishi va qurilishi - fonetik va grammatik jihatiga ko'ra tillar bir-biridan farqlansa-da, leksik tarkibiga ko'ra farqlanish formal, grammatik, qoliplar bilan cheklanmasligi bilan xarakterlanadi. Fonetik va grammatik sathda milliylik beistisno zuhur bo'ladi, biroq leksikada bu milliy mentallik tusiga ko'proq ega bo'ladi.

Tadqiq ostidagi taqlid so'zlar umumbashariy lingvistik tasvir tarkibi emas. Ular milliy va hatto shaxsiy lisoniy tasvirlarda bir-biridan tubdan farq qilishi mumkin. Demak, ushbu vositalarni umumiylik va xususiylik tamoyili asosida qiyosiy tekshirish

tilning ontologik xususiyatlarini ochib beradi, uning lugʻaviy tarkibini xarakterlashga asos boʻla oladi. Shu xususiyati obrazli soʻzlarning lingvomadaniy, qiyosiy tadqiqi naqadar dolzarb ekanligini ochib beradi. Zero, ular bir til vakillarining vizual holatlarni nimaga qiyoslashini, ushbu holat ular ongida qanday vizual konnotatsiyalar yaratishini, tilda qanday ifodalanishini koʻrsatadi. Obrazli soʻzlar vizual holatlarning til vositasida belgiga aylanishiga, tushunchaning tilda voqelanishiga misol boʻla oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивликнинг ифодаланиши. - Тошкент: Фан, 1983.
2. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг этимологик луғати. - Тошкент: Университет, 2000.
3. Ҳожиёв А. Ўзбек тилида сўз ясалиши. - Тошкент: Ўқитувчи, 1989.
4. Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. - Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2002.
5. Шанский Н.М., Тихонов А.Н. Современный русский язык: в 3 ч. - М.: Просвещение, 1981.